

apoteoze ludičkog individualizma, koncentracije na ego... - "doba praznine", prema dobro pogodenom naslovu jedne knjige G. Lypovetskog, usp. str. 252). Ne bez ironije Albert ustvrđuje da je rajnski model kapitalizma - sudi li se o njemu površno, prema vanjskim znacima - "prilično... zastario i nekako ograničen. Nedostaje mu 'look'. Nije ni onirički, ni razigran, ni izazovno podražajan... Dok neoamerički model privlači čarima sličnim Venerinima, rajnski podsjeća na Junoninu dosadno kreposnu pravičnost. Tko zna za Junonu?" (str. 255)

Poneki će čitatelj ove knjige njezinu autoru zacijelo zamjeriti zbog manjkave ili mjestimice površne i nedostatno uvjerljive argumentacije, no taj nam se prigovor ne čini odveć smislenim. Jer knjiga *Kapitalizam protiv kapitalizma* nedvojbeno spada u red onih djela koje odlikuje sintetizirajući pogled, pogled kojemu su, daka-ko, mnogo važniji obuhvatnost i imaginacija nego minuciozna razrada svake dionice u argumentacijskome lancu. Kao i na zemljovidima izrađenim u velikim mjerilima, u Albertovoj se knjizi upečatljivo ocrtavaju jasni obrisi velikih i dalekosežno utjecajnih procesa koji će presudno odrediti život budućih naraštaja. Da bi nam donio tu vijest, autor se, dakle, odlučio na popularno pisano štivo u kojem, primjerice, više od polovice grafičkih priloga čine efektne novinske karikature.

Vrijednost ove knjige vidimo i u autorovu optiranju za rajnski model, koji nam, kao što smo vidjeli, uvjerljivo pokazuje važnu istinu da konkurentnost ne isključuje solidarnost. Objavljena izvorno u rujnu 1991, dakle u samo predvečerje famozne 1992. godine, koja se, podsjetimo se, u Europi očekivala kao godina europske gospodarske i političke integracije, ta knjiga ima na srcu kakvoću te integracije i, ponajprije, sudbinu piščeve domovine, Francuske. No, jasno je da se njezina temeljna pouka o kompatibilnosti socijalne pravde i gospodarske učinkovitosti itekako tiče i Hrvatske. Jer kapitalistički sustav koji zaboravlja tu istinu ne stvara samo more nezadovoljnika nego i opasno nagrizava vlastitu supstanciju.

Zdenko Zeman

LABOR MARKETS AND SOCIAL POLICY IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE

Urednik: **Nicholas Barr**
Oxford University Press, Oxford, 1994.

Oxford University Press objavio je ovu knjigu za Svjetsku banku i Londonsku školu za ekonomiju i političke znanosti. Ove dvije institucije financirale su istraživanje objavljeno u ovoj knjizi. Predgovor knjizi napiso je češki predsjednik Vaclav Havel.

Nicholas Barr, urednik knjige, profesor je na Londonskoj školi ekonomije i političkih znanosti. Njegovo znanstveno područje je socijalna politika. Najpoznatije mu je djelo *The Economics of the Welfare State*, London: Weidenfeld and Nicolson, 1993. Od početka devedesetih radi za Svjetsku banku na istraživanjima razvoja socijalne države u tranzicijskim zemljama.

Knjiga se sastoji od tri dijela, u kojima ima 13 poglavlja, a kao autori i koautori napisali su ih petnaestorica poznatih istraživača. Uvodni dio knjige ima dva poglavlja i tu se izlažu glavni problemi vezani uz temu knjige. Prvi dio knjige *Politička ekonomija transformacije* sastoji se od tri poglavlja. *Priprema i primjena politike* drugi je dio knjige koji ima osam poglavlja. Knjiga je cjelina i rezultat je dijaloga autora i njihovih brojnih suradnika. Radi standardizacije upotrebe termina iz socijalne politike priredjen je glosarij. Opsežna bibliografska grada također daje vrijednost ovoj knjizi. Urednik drži da je knjiga namijenjena priredivačima politike (policymakers) u tranzicijskim zemljama.

U prvom poglavlju literalnog naslova N. Barr i R. W. Harbison *Pregled: nade, suze i transformacija* upozoravaju da su reforme u tranzicijskim zemljama započele s velikim optimizmom. Rast životnog standarda i uvođenje tržišne ekonomije kako bi se povećale individualne slobode te zaštitila prava građana glavni su ciljevi tih reformi. Ovakvo postavljeni ciljevi u središte interesa stavljaju socijalnu politiku. U tom smislu knjiga u središte pažnje stavlja razvoj ljudskih potencijala u tim zemljama. Efikasnije tržište rada, unapređenje obrazovanja i obučavanja, smanjenje nezaposlenosti i siromaštva te promocija boljeg zdravstvenog sustava glavne su teme za raspravu o ljudskim

potencijalima. U ova četiri područja važna je uloga države. Reforme neće uspjeti ako se primjeni tih politika ne dade izvjesna politička i administrativna dimenzija.

Autori zaključuju raspravu o ljudskim potencijalima konstatacijama da su ulaganja u njih prioritet i da će njihovo zanemarivanje poslije koštati više. Uspješnost reformi ovisit će o napuštanju svemoćne uloge države. Izrada odgovarajućih pravnih propisa i njihova efikasna primjena dodatno su ograničenje uspjeha ovih reformi. Središnji problemi ekonomskih reformi u tranzicijskim zemljama odnose se na stabilizaciju - kontrola javnih troškova i obuzdavanje inflacije, te na restrukturaciju - uvođenje privatnog tržišta uz pripremu adekvatnog zakonodavstva. Uvođenje tržišnog sustava povezano je s liberalizacijom raspodjele dohotka i značajnijom ulogom vlastitog interesa pojedinaca. Liberalizacija dohotka i cijena znači promociju radnih napora i spremnost da se pojedinac uhvati produktivnijeg posla. Autori to smatraju glavnom svrhom reformi. Međutim, pred takvim ciljevima stoji niz ograničenja koja su ekonomske, političke i institucionalne prirode.

Imajući u vidu kompleksnost problema kojima se bave, autori daju kratkoročne i srednjoročne preporuke za politiku reforme u ovim zemljama. Navode se i crne točke u tim politikama koje treba izbjeći po svaku cijenu. To su: odgaganje uvođenja kontrole državnih novčanih potpora; uvođenje privatnih mirovina bez nužne makroekonomske, financijske i zakonske infrastrukture; uvođenje zdravstvenog osiguranja bez jasne zakonske strukture i ignoriranje političke dimenzije primjene reformi (problem nerealnih očekivanja).

U drugom poglavlju *Uloga vlade u tržišnoj ekonomiji* N. Barr upozorava da je veoma važna stvar povući crtu između tržišta i države. U tom smislu, u tranzicijskim zemljama griješi se kada se na kapitalističke ekonomije gleda kao da one postoje bez državne intervencije. Raspravljajući o ekonomskim ciljevima reforme, Barr analizira ulogu socijalnog sektora kroz: povećanje efikasnosti, zaštitu životnog standarda, smanjenje nejednakosti, jačanje socijalne integracije, povećanje administrativne efektivnosti. Da bi tržište bilo efikasno, nužna je intervencija države kroz regulativu, financije, proizvodnju i transfere dohodaka.

Tri su strateška pravca koja se preporučuju zemljama u tranziciji: privatizacija ranijeg

državnog vlasništva; država treba igrati ulogu omogućitelja moderne tržišne ekonomije, u nekim područjima proizvodnje tržište je neefikasno i nužna je intervencija države.

Prvi dio knjige počinje poglavljem S. Estri-*na Naslijede*. Ovdje se iznose osnovne informacije koje pokazuju baštinu ovih zemalja u različitim područjima razvoja. Bugarska, Če-*hoslovačka*, Mađarska, Poljska, Rumunjska i SSSR su zemlje o kojima se ovdje govori. Bivša Jugoslavija spominje se usput s posebnostima ekonomskog sustava. Baština komunizma s posebnom ulogom države, strukturom nagrada i odsutnošću ekonomskog koncepta razvoja jedna je od glavnih prepreka razvoja tranzicijskih zemalja. Analizira se i struktura socijalnog sektora koja je razvijena u tim zemljama. Na kraju autor iznosi podjelu na osnovi kulturne i historijske pozadine: njemački (austrijski) utjecaj (ne navodi se Hrvatska), turski utjecaj na Balkanu (navodi se Srbija) i ruski utjecaj.

N. Barr u poglavlju *Snage koje usmjeravaju promjenu* upozorava da će se ekonomske reforme u ovim zemljama razlikovati imajući u vidu prije svega njihovo naslijede. Ovim zemljama je zajedničko: prijelaz od planske na tržišnu ekonomiju i oslobađanje od totalitarizma. Barr upozorava što će značiti usmjeravanje promjena na osnovi ekonomskih zakonitosti. Liberalizacija u smislu isplate različitih dohodaka povezuje se s nezaposlenošću i siromaštvom. Intervencija države u smislu pripreme politike za neželjene socijalne probleme suočava se s nestašicom pouzdanih podataka. Političke promjene koje bi mogle poduprijeti reforme jesu: opredjeljenje za privatno tržište, demokratizacija i decentralizacija. Reakcije na reforme koje nisu donijele očekivane rezultate, prije svega rast životnog standarda, različite su i mogu ugroziti njihov napredak. Među nepoželjnim rezultatima reformi ističu se rast nezaposlenosti i siromaštvo, neučinkovitost tržišta i problemi neadekvatne regulative.

Ograničenja promjena naslov je poglavlja koje su napisali N. Barr, S. Gomulka i I. Tomeš. Ograničenja promjena nalaze se u naslijeđenim institucijama i stavovima ljudi. Druga se ograničenja nalaze u samoj reformi i njenim rezultatima. Postoje i vanjska ograničenja, npr. kolaps ranijeg sustava trgovine.

Kad su u pitanju ekonomska ograničenja reformi, posebno se govori o krizi outputa, fi-

skalnoj krizi, problemima restrukturacije, neodgovarajuće motivacije pojedinaca na tržištu te imperfekciji tržišta. Među političkim ograničenjima posebno se ističe problem nepovjerenja prema vladama, erozije vladavine zakona, deficita u razvoju demokracije. Institucionalna ograničenja povezana su s neadekvatnim propisima, malim kapacitetima za oblikovanje zakona, nedostacima u primjeni zakona, neadaptabilnosti administrativnog sustava te sporoj decentralizaciji. Autori posebno naglašavaju nedostatke ljudskog i fizičkog kapitala kao ograničenja reformi. U tom smislu često se čine previdi i ostaje se u okviru starog sustava mišljenja i postupanja. Problemi komunikacijske prirode često su nepremostivi i inozemnim ekspertima u tim zemljama zadaju dosta glavobolje.

Drugi dio knjige počinja poglavljem *Strategija reforme* N. Barra i odnosi se na analize u predhodna četiri poglavlja na osnovi kojih se oblikuje strategija za primjenu reforme. Za održavanje makroekonomske ravnoteže preporučuje se mobilizacija svih resursa i limitiranje socijalnih troškova samo za potrebite (horizontalna i vertikalna efikasnost). Izgradnja tržišta podrazumijeva povećanje izbora za potrošače, diverzifikaciju ponude, poticanje inicijativa, rast produktivnosti rada. Posebno se govori o mjerama regulacije tržišta. Primjena reformi ovisit će o izgradnji kapaciteta institucija i političkih kapaciteta.

R. Jackman i M. Rutkowski autori su poglavlja *Tržišta rada: plaće i zaposlenost*. Ovdje se ukazuje na važnost efikasnog tržišta rada za reforme u tranzicijskim zemljama. Posebno se raspravlja o metodama određivanja plaća koje daju poticaje i mobilnost radnoj snazi. U ovim zemljama naslijeđe tržišta radne snage ozbiljan je problem, na primjer, privatno tržište podrazumijeva mobilnu radnu snagu. Računa se da bi efikasan odgovor na veće stope nezaposlenosti koje su rezultat propasti velikih državnih poduzeća mogle biti investicije u mala poduzeća. Za uređivanje odnosa na tržištima rada autori predlažu veoma kompleksne kratkoročne i srednjoročne mjere.

Poglavlje *Tržišta rada: nezaposlenost* napisali su D. Fretwell i R. Jackman. Rast nezaposlenosti može se neutralizirati aktivnom politikom zapošljavanja. Nezaposlenost ima političku i ekonomsku dimenziju. U zemljama u tranziciji nezaposlenost najviše pogada nekva-

lificirane radnike, žene i starije. Nema jasne uloge sindikata prilikom otpuštanja radnika. Autori posebno ukazuju na politiku zapošljavanja u Češkoj. Aktivnu politiku zapošljavanja treba uskladiti sa strategijom reforme. Autori daju opsežne preporuke za kratkoročnu i srednjoročnu politiku suzbijanja nezaposlenosti u ovim zemljama.

Jedno od zanimljivijih poglavlja u ovoj je knjizi *Transferi dohodaka: socijalno osiguranje*. N. Barr kao dobar poznavalac ove građe analizira kompleksnost ovog problema imajući u vidu iskustva u razvijenim zemljama te zemljama Azije i Latinske Amerike. Kod ove analize Barr socijalni sustav dijeli na tri dijela: socijalno osiguranje, socijalna pomoć i univerzalne potpore (socijalna sigurnost). Naslijedeni socijalni sustav u ovim zemljama ne odgovara potrebama tržišne ekonomije. U mreži socijalne sigurnosti postoje brojne rupe. Nova socijalna strategija treba se usmjeriti na ublažavanje siromaštva. Prema Barru ove države nisu zrele za uvođenje privatnih sustava mirovinskog osiguranja. Na kraju Barr ukazuje na prioritete i daje preporuke za kratkoročne i srednjoročne mjere socijalne politike.

Deseto poglavlje u knjizi *Transferi dohodaka: obiteljske potpore i ublažavanje siromaštva* napisao je S. Sipos. Ovo je poglavlje prevedeno i objavljeno u nastavcima u ovom časopisu broj 2 i broj 3 1995. godine. U ovom radu može se naći dosta inspirativnih teza i korisnih informacija.

Jedanaesto poglavlje *Obrazovanje i obučavanje* napisali su B. Laporte i J. Schweitzer. Ovi autori iznose stav da u većini zemalja u tranziciji postoje solidni sustavi obrazovanja. Neke zemlje u obrazovanju u prirodnim znanostima postižu zavidne rezultate. U ovom tekstu hoće se više progovoriti o ekonomskim problemima s kojima se susreću sustavi obrazovanja i obučavanja. Orijeentacija prema tržišnom gospodarstvu u ovom području podrazumijeva liberalizaciju potražnje, ponude te cijena i plaća. U ovim procesima pretpostavljaju se različite uloge koje bi trebali igrati pojedinci, poduzeća i država. Poseban je problem promocija novih tipova vlasništva obrazovnih institucija. Imajući u vidu gospodarsku krizu i smanjena izdvajanja za obrazovanje, glavni se naglasci stavljaju na restrukturaciju srednjeg obrazovanja, proširenje programa obrazovanja za odrasle, restrukturaciju visokog obrazovanja. Tržišno

gospodarstvo značajno će utjecati na razvoj sustava obrazovanja i obučavanja. Uloga države regulatornog je karaktera: ona prvenstveno treba postavljati nacionalne standarde i osigurati jednake šanse u pristupu osnovnom sustavu obrazovanja. Na kraju se daju preporuke za kratkoročne i srednjoročne mjere u reformi tih sustava.

Zdravlje i zdravstvena skrb dvanaesto je poglavlje čiji su autori A.S. Preker i R. G.A. Feachen. Ovdje se prezentira konceptualni okvir kako bi se razumjeli skromni učinci koje ima zdravstveni sustav u tranzicijskim zemljama (sveopća dominacija države), pravci promjena vezanih uz tržišno gospodarstvo, imperfekcija tržišta te orijentacija na novo partnerstvo u zdravstvenoj skrbi kroz partnerstvo državnih i privatnih institucija. Tekuće reforme zdravstvenih sustava u ovim zemljama temeljno redefinišu ulogu države. To znači efikasniju alokaciju resursa kroz mehanizam tržišta, veću ulogu pojedinaca kroz proces demokratizacije i decentralizaciju sustava. Tržišno gospodarstvo podrazumijeva liberalizaciju ponude, posebno profiliranje potražnje te poticanje inicijativa za razvoj tržišta u zdravstvenoj skrbi. Raspravljajući o mogućim rješenjima u sustavu zdravstvene skrbi, autori navode primjere i iskustva reformi iz razvijenih zemalja. Tekst završava s preporukama za reformu sustava zdravstvene skrbi.

Knjiga završava s poglavljem I. Crawforda i A. Thompsona *Usmjeravanje promjene: politike i administracija*. Autori polaze od jedne naoko zdravorazumske tvrdnje da su uspjesi reformi ono što zapravo od njih očekuju ljudi. Vjerovanja u brze promjene i dostizanje standarda života kao na Zapadu brzo su se istopila. To su bile puke iluzije. Ljude treba uvjeriti da su kratkoročne žrtve vrijedne i da dugoročno donose rezultate. Za uspjeh reformi o kojima se govorilo u prethodnim poglavljima nužno je rješavanje političkih i administrativnih problema na široj osnovi. Jedan od važnih ciljeva koji treba postići u ovim zemljama jest politička stabilnost. Bez nje nema ekonomskih i socijalnih reformi. U tom kontekstu zanimljivo je nepovjerenje građana koje se u ovim zemljama razvija prema vladama. Važan problem su aktualni i potencijalni nacionalni skrbi.

Općenito gledajući važnim se drži činjenica da u ovim zemljama postoji demokratski deficit koji je povezan s nedostatkom političkog iskustva i ekspertize. Poseban je problem i te-

ret naslijeđena administracija koja nije kadra nositi se s nadolazećim zahtjevima. Promjena u ovom području podrazumijeva obučavanje i obrazovanje nove administrativne elite koja bi bila pripravna izučiti zanat pripravljanja politike (policy making process).

Autori na kraju daju inspirativne naputke za reforme koje treba poduzeti.

Za svakog tko se hoće ozbiljno baviti problemima socijalne politike u zemljama Srednje i Istočne Europe ova je knjiga nezaobilazno štivo. Može se reći da je to izvrstan priručnik koristan istraživačima, priređivačima socijalne politike i studentima. U knjizi nedostaju svježi statistički podaci o socijalnim procesima u ovim zemljama. To je činjenica na koju je upozoreno i problem je loših nacionalnih administracija.

Vjernost knjige je i u tome što je nisu pisali anonimni eksperti Svjetske banke, već poznati istraživači, uglavnom s europskih sveučilišta. Naime, europskim istraživačima puno je bliže ovo područje, na probleme su skloni gledati realno i svoje teze postavljaju dijaloški.

Gojko Bežovan

OMBUDSWORK FOR CHILDREN

E. Verhellen & F. Spiesschaert (eds.),
Leuven/Amersfoort, 1989.

Mnoga pitanja o položaju djece u društvu i promjene koje su nužne radi poboljšanja (pravnog) položaja djece bila su temom Prvog međunarodnog kongresa o dječjem ombudsmenu (International Congress on Ombudswork for Children) u Gentu, Belgija, u prosincu 1987. godine.

Publikacija E. Verhellena i dr., kao zbornik izlaganja s kongresa, zanimljiva je iz više razloga. Ona, s jedne strane, donosi različite poglede na prava djece (koja u to vrijeme još nisu bila kodificirana Konvencijom UN o pravima djeteta) i time svjedoči o sve većem interesu za probleme djece u društvu, a s druge strane odražava nastojanja da djeca postanu posebna društveno priznata kategorija.